

Een bescheiden doorzetter

Vraaggesprek met Eef
Ligthart, beheerder van De
Heimanshof in Den Haag

Willy Leufgen

Sneller dan verwacht zoef ik met de lift tot op de 16e verdieping, waar Eef me gastvrij met koffie en boterkoek ontvangt. Het panorama vanaf zijn balkon is overweldigend: vlakbij het ecologische groen van De Uithof, de kassen van het Westland iets verderop, dan de torens van Delft, en heel in de verte de Euro-mast en de Erasmusbrug in Rotterdam. De andere kant op, zover je kunt kijken, Den Haag met z'n om aandacht schreeuwende hoogbouw, zijn eindeloos rechte, 'Franse' lanen. Eef kijkt hier natuurlijk al lang niet meer van op. Wel, zo vertelt hij, van onweer op 50 m hoogte, het spel van de voorbijtrekkende wolken, vuurwerk in Scheveningen. In de woonkamer wordt mijn blik getrokken naar een opvallend helder licht en de intense uitstraling van rust op een schilderij van Van Overbeek, Friese streekgenoot van

Eef. "We zijn ondertussen haast vrienden", zegt Eef, die meerdere werken van de kunstenaar in zijn woonkamer heeft hangen. De eenzame kerktoren van Oosterwierdum, gelegen op een terp, omgeven door eindeloze weilanden... "Van die toren heb je een schitterend uitzicht en ruim 20 jaar geleden heeft Beatrix er

nog op gestaan." "En vorig jaar broedden er kerkuilen, schitterend." Op 600 meter afstand van die terp en kerktoren is Eef opgegroeid. In een oud fotoalbum zie ik de plek: een bijzonder gebouw, een voormalige 17e eeuwse boerderij / herberg met stallingen voor de paarden, in z'n jeugd nog met een grote stal

Het tiende groeiseizoen

De Vakgroep Heemtuinbeheer is in haar '10e groeiseizoen' beland: ruim 9 jaren geleden richtten we samen op het Kaageiland bij Leiden deze kerngroep van Stichting Oase op. Sindsdien ontmoeten we elkaar regelmatig op de meest inspirerende plekken in Nederland en Vlaanderen om met en van elkaar lerend, van het leven en onze professie te genieten. Maar ook om een werkveld levendig te houden, dat je niet zomaar loslaat en dat even kwetsbaar blijkt als hetgeen waar men zorg voor draagt: een grote diversiteit aan planten en dieren, maar ook een refugium voor een keur aan

mensen en hun behoefte aan zinvol werk, natuurbeleving, rust en schoonheid.

Zo ontdekten we begin mei, vooral ook dankzij de geweldige medewerking van twee lokale kenners, Luc Stroman en Paul Janssen, heel speciale plekken in en om Maastricht, zoals een voormalige mergelgroeve, De Hoge en de Lage Fronten met haar muurhagedissen, een verborgen schooltuin achter de oude stadsmuur met de befaamde muurflora, mooie bloemrijke mergelkalkhellingen, beweid door Mergellandschappen, maar ook de overvloed aan orchideeën in het Gerendal en de overweldigende zinkflora bij Plombières en in de natuurtuin in Vijlen. Heerlijke dagen onder 'soortgenoten', maar ook regelmatig bezinningsmomenten; bijvoorbeeld over

de toekomst van onze manier van tuinieren, het beheer van de grotere heem- en natuurtuinen. Er groeit te weinig talent na, de financiering van werkelijke juweeltjes binnen het 'rui-gere' ecologisch groenbeheer in gemeenten of bij grotere particuliere beheersorganisaties lijkt geen prioriteit meer te hebben, opleidingen bieden de verfijnde manier van heemtuinieren niet of onvoldoende aan enz. Er zou een compleet andere wijze van leren ontwikkeld moeten worden, een andere 'leerstroom' als het ware, op mooie, leerzame plekken, in een soort mentor/praktijkbegeleider-situatie, een gildesysteem-in-een-nieuw-jasje. Vanuit het netwerk van onze Vakgroep, aangevuld met vergelijkbare plekken en mensen uit de particuliere sector, zou dit in de komende jaren georganiseerd

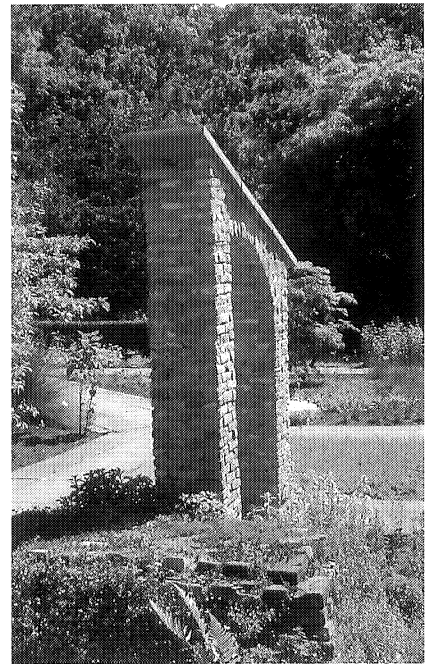
voor de koeien, en een café met een kleine en een grote danszaal. Een grote brand verwoestte dit bijzondere erf toen Eef 13 was. Al na een half jaar gaat z'n familie in een huis er tegenover wonen. Op z'n dertiende, na de landbouwschool, begon ook het werken op het land; eerst bij boer Koopmans, twee jaar later bij een andere boer, waar Eef inwoonde. Hij hield de autoritaire sfeer, de grote afstand tussen boer en knechten niet vol en liep weg. Apart slapen op de hooizolder b.v. Maar ook bij bijeenkomsten en feesten zaten de boeren- en de arbeidersjeugd ver uit elkaar. Eef kon daar niet tegen, miste de vooruitgang. "Het dorp stond bekend om z'n stilstand". Met angst en beven naar huis, waar hij gelukkig moeder het eerst tegen het lijf liep. Hij had 'geluk': Meindert, zijn oudere broer, kon het boerenwerk niet meer aan en mocht naar de MULO, vader zocht acuut hulp voor het boerenwerk. "Een keuze tussen twee kwaden", zegt Eef nu berustend. "Vader was erg dominant en autoritair". Hij is nu 92. Lachend vertelt Eef over een slaande ruzie tussen z'n vader en een ander 'oudje', vechtend om de leukste uitzichtplek in het bejaardenhuis. Toch leuk gewerkt

moeten worden.

Veel van de Vakgroepleden zijn ondertussen in de pensioengerechtigde leeftijd, dragen schatten aan ervaring met zich mee, die bij onvoldoende overdracht te snel verloren dreigt te gaan. Want lang niet alles valt zomaar op papier te zetten. Heemtuinwerk vraagt om praktijkervaring, kennis, eigenzinnig experimenteren. Te veel factoren spelen in een waaier aan mogelijkheden een rol in het welslagen van het werk. Onlangs bezocht ik Eef Ligthart, een van de actieve leden van de Vakgroep Heemtuinbeheer om met hem nog eens, aan het einde van zijn beroepsleven over al dit soort zaken te praten en enkele belangrijke plekken van zijn werkzaam leven langs te lopen (fietsen).

'onder' pa. Die hield niet van melkveehouderij. Eef hield wel van koeien, dag in, dag uit buiten zijn, door de weiden struinen, zelfstandig werken. Maar hij verdiende toen niets. Zijn zus, die bij een tandarts in Den Haag werkte, nam een vriendin mee naar huis. Dansavond in Leeuwarden, vaste verkering, dermate vast, dat er volgens Eef geld moest worden verdiend. Eef ging mee naar Den Haag. Werkte toen in het begin vijf jaar bij een particuliere hovenier. Hij vond het aardig werk, zijn planten- en materiaalkennis groeide. Na een mislukte PBNA-cursus met succes een middenstandsdiploma gehaald, vanuit het idee, dat dit de kansen voor zelfstandig werk zou vergroten. De eerste serieuze relatie liep stuk, maar binnen een jaar trouwde Eef met een nieuwe liefde, ze kregen samen twee prachtige kinderen - dochter en zoon, beiden nog op fietsafstand wonend - en een heerlijke schoondochter. Eef zet me op het verkeerde been: nee, zijn zoon is vrijgezel.

In 1969 begon Eef bij de Haagse Plantsoendienst waar hij tot 1998 werkte. Al na een jaar werd hij voorman. Na enkele jaren 'nieuwe wer-

Door Eef Ligthart gebouwd poortje in de Heimanshof

ken' - grote bomen planten (fietsend door de stad wijst hij ze soms aan), gazonherstel - over de hele stad, krijgt hij een eigen wijk. Het valt op dat Eef mensen kan motiveren, werk goed kan voordoen, betrouwbaar en met overzicht werkt, het hem lukt, een binding in de wijk op te bouwen. "Je voelde je er gewoon verantwoor-

delijk voor, dat de wijk er goed uitzag". Hoe gaat dat tegenwoordig? "Heel anders. Toen werkten we met 600 man, waar nu nog ruim 100 werken. Er was zat werk: de hele openbare ruimte, intensief werk, en ook coöperaties, alle binnentuinen en voortuinen, automatisch. Veel werk wordt nu uitbesteed. Vroeger werd behoorlijk hard gewerkt (en volgens kenners van de Haagse groenvoorziening werkte geen ploeg beter dan die van Ligthart). We konden goed concurreren met het bedrijfsleven. Eind jaren '80, begin jaren '90 begon de concurrentie met hoveniersbedrijven per inschrijving. We raakten alle binnen- en voortuinen kwijt. En ook de beste werkkrachten. Het werk werd minder compleet: rotzooi ruimen, schoffelen, kanten snijden, te veel bestrijdingsmiddelen. Simazin gebruikten ze. "Zal nooit vergeten dat op een

Blauwgrasland

cursus werd gezegd: kun je bijna eten. Het is nu verboden. Dan Calzeron. Dat wordt nog gebruikt." In 1992 kreeg Eef een beroerte, met als gevolg, dat hij een half jaar uit de roulatie was. Hij probeerde het voorzichtig weer als voorman. Te vermoeiend, te veel praten, te veel 'onderhandelingen' met burgers, geen kans je terug te trekken... En hij moest leren met links te werken. Zijn rechterhand functioneerde onvoldoende vanwege de beroerte. Het werk lukte wel, met links. "Ik hoefde voor geen ander onder te doen." Maar vanaf 1994 wilde Eef voorman af zijn. Zijn wens naar een beter bij hem passende werkplek

leverde hem een aanbod op het laagste niveau: papiertjes prikken e.d. Eef weigerde, wees op z'n contract en dat hij dit uitdrukkelijk niet hoefde te doen. "Dan krijg ik te negatieve gedachten, dit red ik niet, dan word ik gek". In die moeilijke fase liep ook zijn huwelijk op de klippen. Alles werd echt moeilijk. Uiteindelijk kwam Eef terecht bij het heempark H.J. Bos in Madestein.

Een noodoplossing, hand- en spandiensten eerst, maar Eef praat er heel enthousiast over. Vooral over de beheerder van toen, Nico Kolthek. Hij kwam voor het eerst met mensen in aanraking die totaal anders over het leven denken, anders leven. "Vroeger was ik ook uit op groei, inkomen bedoel ik. Nico heeft me op andere gedachten gebracht. Dat je met genoeg tevreden kan zijn." "Hele leuke jaren vond ik het, geweldig gewerkt!" Eef vertelt nog even tussendoor over een belangrijke gebeurtenis in die periode: een cursus ecologie (intern) bij Jaap Mennema. Theorie in de winter, daarna mocht je als vervolgcursus een stukje buiten ecologisch behouden. Het werd 'De Witte Vlek' in de Madepolder. 4 hectare, aan drie zijden omsloten door groot water, een stukje bos, een glooiende, heuvelachtige weide, een moerasgebied. Een dag per week deed Eef dit ecologische werk. Wilde plannen en dromen van een 'eigen heempark'... Jaap was een goede leermeester: rustig, liet je uitpraten, fouten maken en die dan rustig samen bespreken, leren uit eigen ervaringen, ook fouten. "Inzicht groeit pas,

als je fouten durft te maken", en "Een 'wereldvent', Jaap Mennema", zegt Eef.

Maar in 1996 ging het heempark tijdens een reorganisatie over van de plantsoendienst naar de afdeling Milieucommunicatie... Eef zat bij de plantsoendienst, moest dus weg, zo simpel, er was bij de leiding geen wil aanwezig een betere oplossing te zoeken, hoeveel moeite Nico Kolthek ook deed. Eef moest naar De Uithof, zonder nadere uitleg over de werkhoud. Nico ging mee naar de directeur. Eef bleef nog even op het heempark. Een compromis werd bereikt: binnen een half jaar moest Eef de overstap naar De Uithof doen, van een halve naar vier dagen groeiend. Vier jaar heeft Eef hier met plezier gewerkt. Deed heel veel alleen, op 100 ha (!): verwijderde een 'bonk riet' uit het moerasgebied, verbeterde de plantenstand van 70 naar 101 soorten - spontaan - door verbeterd beheer, verzorgde het padenstelsel, deed klein snoeiwerk, verwijderde boomopschot e.d. "In vier jaar zag ik de opzichter één keer, en heel af en toe kreeg ik hulp bij groot onderhoud. Ik had het wel reusachtig naar mijn zin. Ook al was ik veel alleen, ik voelde me nooit eenzaam. Soms maakte je een praatje met mensen tijdens het riet trekken". "Heb je het niet warm, tuinman", vroeg eens een oudere dame hem, en bracht hem vervolgens op die hete zomerdag een kan thee. Die mevrouw, Riet, is ondertussen een graag geziene gast in de volkstuin van Eef, eveneens in De Uithof. De groenten uit zijn tuin, biologisch geteeld, zijn de enige die Riet verdraagt, vertelt Eef, van die uit de winkel - allergieën - wordt ze doodziek. "Ze eet nu uit mijn tuin mee", zegt Eef alsof dit de gewoonste zaak van de wereld is.

Na die vier jaar werd Eef weer de speelbal van 'hogere machten'. Ook dit werk werd uitbesteed aan particulieren. Papierprikken dreigde weer. Eef vertrouwde op z'n contract, hoe eigenzinnig ook, hij wist dat hij vakbekwaam was en een harde werker. Het conflict dat volgde liep hoog op:

Eef nam uiteindelijk, overspannen, zelf ontslag. "Zo'n baas, zo'n werk, nee, nooit meer".

Geluk bij het ongeluk: hij werd herkeurd voor de WAO. Tot zijn schrik werd hij helemaal afgekeurd. Geld en uitkering dus gegarandeerd, maar hij was er helemaal kapot van. Wilde zeker niet thuis zitten. "Zonder werk denk je negatief". Ger Schep, een oud-collega, nu hoofd van Omni-groen (werkvoorzieningschap in Den Haag) kon hem drie werkplekken aanbieden: in de duinen (helmgras planten vooral), lesgeven/begeleiden van jonge tuinlui of werken in De Heimanshof, de toen licht verwaarloosde, nu haast 70 jaar oude en befaamde heemtuin in het Haagse Zuiderpark. Dat laatste wilde hij, zonder enige twijfel. "Schitterend. Welke vrijheden heb ik?" "Alle". Eef deed dit werk tot nu toe. Met groeiend plezier en succes. 1 juli gaat hij met pensioen. Aan een 'officieel' afscheid heeft hij geen behoefte. Op zijn wens, het gereserveerde geld voor het afscheid voor een fijn eten met zijn kinderen te mogen gebruiken werd afwijzend gereageerd. Eef vertelt het laconiek.

Voor we de etappes van zijn werkverleden langs zullen fietsen laat Eef me drie gedroogde plantjes van onze laatste gezamenlijke excursie zien: duist, naaldekervel en ?? Ik weet het ook niet meer. Zien wel beiden de plek weer voor ons: het akkerreservaat in Wahlwiller. Op tafel liggen "Kunst en architectuur in Florence", "Romeinse Kunst". "Later wil ik meer met architectuur en kunst doen", had Eef al eerder verteld. Ik krijg ook een korte rondleiding met vakkundige uitleg over z'n 17e eeuwse Amsterdamse beddenkast, het schitterende kunstkabinet met prachtige kastjes en intarsia, het paneeltje van een Vlaamse preekstoel, de Empireklok, de Drentse kast met Zeeuws inlegwerk... en de andere drie werken van z'n Friese schildervriend. Eef geniet vooral van de lichteffecten in de werken van de man uit Ysbrechtum. Gesterkt met brood en melk fietsen

we eerst naar het Zuiderpark. Groeten gauw zijn beoogde opvolger Erik van Veen, die Eef kort vertelt wat hij vandaag heeft uitgevoerd. We lopen door de systematische tuin, die als monument behouden blijft. Eef en collega's - hoewel niet bijster enthousiast over de tuin - hebben weer ongeveer alles opgeknapt: 180 soorten (20 niet opgekomen) gezaaid, vaste planten gescheurd, 50

tijd en energie. Hoe intensief kan ik beheren? Heel herkenbaar... Ik vertel hem dat er veel verbeterd is sinds mijn laatste bezoek.

We passeren een kalkheuveltje: Eef wil dat erg graag herstellen in z'n oude luister. En na ons bezoek aan de orchideeëntuin in het Gerendal en wat tips en aanmoedigen van Hein Koningen heeft hij er wel vertrouwen in dat dit zal lukken. Maar:

Heide op de Heimanshof

m³ grond geëgaliseerd. Erik vernieuwde de tegelpaden - zware tegels, zegt Eef, en je hoort dat hij blij is dat z'n jongere collega dat klusje klaarde.

En dan het gebied waar Eef's hart naar uitgaat: de landschappentuin. Het Limburgse bos ademt een haast authentieke sfeer uit. Oude bomen, veel lianen, heel mooi, weer verbeterde ondergroei met van alles wat thuishoort in Limburgse hellingbossen. Een prachtige grote plek Eenbes valt me op, veel Groot heksenkruid, Prachtschubwortelplekken (uit zaad, vertelt Eef trots).

Eef vertelt over het zoeken van een goede balans tussen de beschikbare

het zal dan vrijwilligerswerk na zijn pensionering worden. Een soort cadeautje aan De Heimanshof. Maar zeker niet als hij betaald werk hiermee opvult.

We genieten vervolgens van een wandeling door het blauwgrasland. Een strook van naar schatting 30x20 m, vol orchideeën, volgens Eef nog nooit eerder zo mooi in bloei, 72 soorten tijdens de laatste inventarisatie! En dan de heide: te arbeidsintensief, zucht Eef, we moeten keuzes maken. Kijk wat een mooie verjonging, een leuke plek vol Zandblauwtjes, hier: Tormentil!

We verlaten De Heimanshof na een te korte rondwandeling om toch nog

Beloken hof

gauw de ecologische zone in De Uithof te bewonderen. Fietsen langs mooie moeras- en rietlanden aan de stadsrand, moerasbos, een brede watergang met verre uitzichten. Overgang naar een illusie van een landelijke sfeer. Gauw nog z'n volkstuin zien: een 'wereldplek'. Helemaal in een uithoek, met uitzicht over oude weilanden, een klein bosje, koeien en een boerderij in de verte. Alleen wat flats verdrijven de gedachte aan roerloze landelijkheid. We worden begroet door de oudere dame, Riet, waarover Eef al had verteld. Ze is haast nog enthousiaster als wij over deze plek. Bij het verlaten vertelt Eef nog gauw, dat hij de tuin van de buurman ook nog graag wil huren. Kan ik er iets in de natuurtuinsfeer aanleggen. Niet ver van de flat van Eef stoppen we nog even bij een bijzonder fraai reststukje vochtig weiland. Eef betreurt het matige beheer. "Ze hadden al lang het oprukkende riet moeten verwijderen". En op een andere plek: "Hier had al lang gemaaid moeten worden". En, in dezelfde zin, typisch Eef: "Toch nog steeds een mooi stukje natuur, zo vlak bij huis!" Weer terug in zijn flat word ik nog verwend met proviand voor de terugreis. Deed mijn moeder vroeger ook altijd, zeiden we allebei. En, toen ik afscheid nemend naar de boeken op tafel keek: "Ja, ik ga van de zomer met mijn zus naar Venetië, Florence, Sienna. Kunst, architectuur." Op de treinreis terug heb ik weinig last van de overvolle treinen. Spoel de film van de rijke dag nog eens terug, filosofer over het voorrecht, heemtuinbeheerder te mogen zijn en het 'onrecht' van het geringe respect, de vaak ontbrekende waardering. Hoe nodig een nieuwe lichtung mensen voor het verfijnde ecologisch groenbeheer aangeleerd moet worden en hoe we dat zo spoedig mogelijk kunnen realiseren. Ben in no time in Nijmegen en weet zeker dat mijn mijmeringen hier alleen voorlopig eindigen.

Willy Leufgen

In de buurt van ons huis in Gent is er een bescheiden openbaar park, genaamd "Bijlokehof". Het dankt zijn naam aan de voormalige abdij niet ver hier vandaan. Etymologisch verwijst die naam naar "beloken hof", afgesloten of verborgen tuin dus, niets minder derhalve dan onze welbekende en geliefde "hortus conclusus". Omringd als het is door drukke straten doet het parkje zijn naam feitelijk geen eer aan, al groeien er behalve enkele bosjes sneeuwbes ook fraaie oude bomen in het door verwilderde krielkippen bescheten gazon. Centraal staat een al even besmeurde picknicktafel. Daar omheen doet de wind het afval rondwervelen, dat er wordt achtergelaten door de jongeren die 's middags even ontsnappen uit de omliggende scholen. Neen, dan is de echte beloken hof voor mij mijn eigen verborgen tuin, honderd meter verder op. Verscholen achter hoge muren en weelderig bamboe, helemaal afgeschermd van het publieke domein, kan ik er het sociale masker afleggen en helemaal mezelf zijn.

Door ziekte gedwongen kon ik er vorige zomer even het beschuldigende stemmetje doen zwijgen dat anders, wanneer ik de deugd van het niet-doen tracht te beoefenen, steevast vraagt: "Bezondig ik me nu niet aan de zonde van de traagheid, aan nietsnutterij of immobilisme? Geef ik niet al te gemakkelijk toe aan een inherente neiging tot inertie of quietisme? Hoe ver is het met ons toch gekomen dat je al behoorlijk ziek moet zijn, of op zijn minst een ernstige ozonwaarschuwing van de weerman nodig hebt eer je jezelf enige ledigheid kan toestaan! Even dan toch was de hangmat - met een operatie als excuus - het meest paradijselijke gedeelte van de tuin.

Samadhi. De zon zit nog niet erg hoog, maar de warme lucht is al bijna roerloos. In de verte suizelt het verkeer van de stad, als het zachte achtergrondgeruis van de eeuwigheid. De mussen tsjilpen, een merel tsjakkert. De huistijgers van de hele buurt liggen her en der in verborgen hoekjes in onze beloken hof te suffen. Hier zijn ze immers het liefste. Om me heen tientallen verschillende bladvormen, honderden tinten groen, hier en daar een klad fel licht, spettertjes geel, dofrood, blauw, paars, lila, roze, roomwit...

En plots valt het me op hoezeer de moffenpijp de bamboe, de rozen en de klimhortensia aan het overwoekeren is, en ik ben al bijna opgestaan om er iets aan te doen, alweer vergetende dat juist dit genieten de reden is waarom ik er ooit aan begon. Akkoord, ook doen kan allicht genieten zijn, maar alles op zijn tijd.

Johan Heirman